

ANTROPONIMLAR VA FAMILIYALAR: INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI KELIB CHIQISH, TASNIF VA SEMANTIK GURUHLAR

Ergashov Ulug'bek Akbarali o'g'li
Farg'ona davlat universiteti o'qituvchisi
Elektron pochta: Uergasheff@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17932273>

Annotatsiya. Ushbu maqola ingliz va o'zbek tillaridagi antroponimlar va familiyalarining kelib chiqish manbalari, tasnif turlari va semantik guruhlarini taqqosiy tahlil qiladi. Ingliz familiyalari Norman istilosi (1066-yil) va cherkov ro'yxatlari (1538-yil) ta'sirida shakllangan bo'lib, asosan patronimik, kasb-hunar, tavsifiy va geografik guruhlariga bo'linadi. O'zbek antroponimlari esa qadimiy Sharq madaniyati, islomiy an'analar va milliy urf-odatlar asosida rivojlangan bo'lib, vaqt, ijtimoiy maqom, tabiat elementlari, hayvon nomlari, astronomik jismlar va o'simliklardan olingan semantik guruhlar sifatida tasniflanadi. Maqolada nomlarning ko'p ma'noliligi, tarixiy shaxslarning motivi va madaniy o'ziga xosliklari ko'rib chiqiladi. Ingliz tizimi ijtimoiy farqlashga xizmat qilgan bo'lsa, o'zbek nomlari diniy va falsafiy ma'nolarga boy. Tadqiqot tilshunoslik, antropologiya va sotsiologiya nuqtai nazaridan antroponimlarning madaniy meros sifatidagi ahamiyatini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: antroponimlar, familiyalar, ingliz tili, o'zbek tili, patronimik, kasb-hunar, geografik nomlar, tavsifiy nomlar, semantik guruhlar, diniy motivlar, madaniy meros, ko'p ma'nolilik, tarixiy shaxslar, Norman istilosi, islomiy an'analar.

Antroponimlar – ya'ni shaxs nomlari, familiyalar va laqablar – insoniyat madaniyatining eng qadimiy va murakkab qismlaridan biri hisoblanadi. Ular nafaqat odamlarni farqlash vositasi, balki xalqlarning tarixiy yo'li, ijtimoiy tuzumi, urf-odatlarini, diniy e'tiqodlari va falsafiy qarashlarini aks ettiruvchi noyob manbadir. Ushbu maqolada biz ingliz va o'zbek tillaridagi antroponimlarning kelib chiqish manbalarini, tasnif turlarini va semantik guruhlarini chuqur ko'rib chiqamiz. Bu taqqoslash orqali nomlarning universal xususiyatlarini – masalan, oilaviy aloqa, kasb yoki geografik bog'liqlikni – va milliy o'ziga xosliklarni – diniy motivlar yoki tabiat ramzlarini – ajratib ko'rsatamiz. Tilshunoslik, antropologiya va sotsiologiya nuqtai nazaridan bu mavzu ayniqsa qiziqarli, chunki har bir ism orqali insonning jamiyatdagi o'rni, nasl-nasabi va shaxsiy fazilatlarini belgilab qo'yiladi. Masalan, ingliz familiyalarining paydo bo'lishi 1066-yildagi Norman istilosi davri bilan chambarchas bog'liq bo'lsa, o'zbek antroponimlari qadimiy Sharq madaniyati, fors-turk an'analarini va islomiy ta'sirga asoslanadi. Bu ikki tizim o'rtasidagi o'xshashlik va farqlar nomlarning evolyutsiyasini tushunishga yordam beradi.

Ingliz familiyalarining tarixiy rivojiga o'taylik. Ingliz tilshunosi Kimberly Powellning "FamilySearch" va boshqa manbalardagi tahlillariga ko'ra, bugungi kunda keng tarqalgan ingliz familiyalari – otadan o'g'ilga, o'g'ildan nevaraga

o'tadigan oilaviy nomlar – XI asrda shakllana boshlagan. Biroq, ular XVI asr islohotlari davrigacha, ya'ni 1538-yilda cherkov ro'yxatlarining joriy etilishigacha keng ommalashmagan edi. O'sha davrda Angliya aholisi nisbatan kam bo'lib, odamlar faqat bir ism bilan tanilardi. Aholining o'sishi va shaharlarning rivojlanishi bilan, masalan, Londonga ko'chib kelgan qishloq aholisini farqlash zarurati tug'ildi. Natijada, "Novvoy Jon" (John the Smith) yoki "Richardning o'g'li Tomas" (Thomas, son of Richard) kabi tavsifiy iboralar paydo bo'ldi. Bu laqablar vaqt o'tishi bilan oilaviy nomlarga aylandi va meros bo'lib o'tdi. Cherkov ro'yxatlari esa bu jarayonni tezlashtirdi, chunki cho'qintirish, nikoh va dafn marosimlarida bir xil nom ishlatilishi majburiy bo'ldi. Angliyaning shimoliy hududlarida, masalan, Yorkshir va Galifakda, oilalar XVII asr oxirigacha doimiy familiyalarni qabul qilmagan – bu yerda aholi zichligi pastligi va an'anaviy qabila tuzumi saqlanib qolganligi sababli.

Powell va boshqa tilshunoslar (masalan, "ThoughtCo" va "FindMyPast" saytlaridagi maqolalar) ingliz familiyalarini asosan to'rtta asosiy manbaga ajratadilar: patronimik (ota ismiga asoslangan), kasb-hunarga oid, tavsifiy va geografik. Birinchi guruh – patronimik familiyalar – oilaviy nasl-nasabni ko'rsatadi. Ular otaning ismidan kelib chiqadi va ko'pincha -son, -s yoki -ing qo'shimchalari bilan hosil bo'ladi. Masalan, Wilson (Willning o'g'li), Rogers (Rogerning o'g'li), Benson (Benning o'g'li). Angliyaning janubi-g'arbida -s qo'shimchasi keng tarqalgan, masalan, Jones (Jonning o'g'li, uels tilidan). Shimolida -son ko'proq: Anderson (Andrey o'g'li). Ba'zan onaning ismi ham asos bo'ladi – matronimik familiyalar: Madison (Maudning o'g'li/qizi), Marriott (Maryning o'g'li/qizi). -kin qo'shimchasi ham patronimikda uchraydi: Hopkins (Hob o'g'li). Bu guruh ingliz familiyalarining taxminan 20-25 foizini tashkil etadi va "FamilySearch" ma'lumotlariga ko'ra, eng qadimiy turlardan biri.

Ikkinchi guruh – kasb-hunarga oid familiyalar – ingliz tizimining eng katta qismini (taxminan 30 foiz) egallaydi. Ular shaxsning kasbi, hunari yoki jamiyatdagi mavqeini aks ettiradi. Uchta eng keng tarqalgan ingliz familiyasi shu guruhdan: Smith (temirchi, butun dunyoda 2 milliondan ortiq egasi bor), Wright (yog'och ustasi yoki quruvchi), Taylor (tikuvchi yoki kiyimchi). -man yoki -er qo'shimchalari bilan tugaydiganlar: Chapman (savdogar yoki do'kondor), Barker (teri oshlovchi), Fiddler (skripkachi). Ba'zi noyob kasblar oilaning kelib chiqishini bildiradi: Dymond (sut mahsulotlari ishlab chiqaruvchisi, Devondan), Arkwright (sandiqlik yasovchisi, Lankashirdan). "FamilyEducation" saytida keltirilganidek, boshqa misollar: Baker (nonvoy), Miller (un maydalovchi), Carpenter (duradgor), Weaver (to'quvchi). Bu familiyalar o'rta asrlarda hunarmandchilikning gullab-yashnashi bilan bog'liq.

Uchinchi guruh – tavsifiy familiyalar – shaxsning jismoniy belgilarini, xarakterini yoki fe'l-atvorini ifodalaydi. Ular ko'pincha laqablardan kelib chiqqan va taxminan 15 foizni tashkil etadi. Tashqi ko'rinishga oid: Little (kichkina bo'yli), White (oq terili), Black (qora sochli), Armstrong (kuchli qo'lli). Axloqiy yoki shaxsiy xususiyatlar: Goodchild (yaxshi bola), Puttock (ochko'z, qush nomi), Wise (aqlli), Armstrong (kuchli). "Behind the Name" resursiga ko'ra, boshqa misollar: Brown (qora-jigarrang), Green (yashil ko'zli), Swift (tez). Bu guruh shaxsning laqabini abadiylashtirgan va ko'pincha hazil yoki kinoya bilan bog'liq.

To'rtinchi va eng keng tarqalgan guruh (50 foizdan ortiq) – geografik familiyalar. Ular shaxsning yashash joyi, mulki yoki kelib chiqishiga asoslanadi. Normanlar (1066-yil) bu tizimni Angliyaga olib kirgan, ularning ko'pchiligi o'z mulklari nomi bilan tanilgan. Graflik nomlaridan: Cheshire, Kent, Devon, Cornish (Kornuoll grafligidan). Shahar va qishloqlardan: York, Hertford, Carlisle, Oxford, Longford, Troubridge. Mamlakat nomlaridan: Scott (Shotlandiyadan, bugun Angliyada ko'proq), English, Welsh (Uelsdan), Irish. Yevropa mamlakatlaridan: German, French, Spanish, Norman, Picard. Topografik xususiyatlar: Hill (tepalik), Brook (daryo), Cliff (jar), Dale (vodiy), Moore (botqoq), Fields (dalar). Old qo'shimchalari: Atwood (o'rmon yaqinida), Bywater (suv yaqinida). "EDSITEment" loyihasiga ko'ra, ingliz familiyalarining yarmasi joy nomlaridan kelib chiqqan, bu esa o'rta asrlarda ko'chmanchilik va savdo rivoji bilan izohlanadi.

Endi o'zbek antroponimlariga o'tamiz. O'zbek nomlari xalqning asrlar davomidagi milliy urf-odatlarini, islomiy e'tiqodlari va falsafiy dunyoqarashini mujassam etadi. "Behind the Name" va "Uzbekistan Naming Customs" (FamilySearch) manbalariga ko'ra, o'zbek ism-qo'yish an'anasi arab, fors, turk va mong'ol tillariga asoslanadi. Bolaga ism berish – bu maxsus marosim bo'lib, tug'ilish vaqti, oilaviy holat yoki diniy bayramlarga qarab tanlanadi. Familiyalar esa ko'pincha otaning ismi bilan bog'liq patronimik shaklda (masalan, -ovich/-evich erkaklar uchun, -ovna/-evna ayollar uchun), ammo mustaqil familiyalar ham mavjud: Karimov, Nabiyeu, Abdullaev. "Academia.edu"dagi tadqiqotga ko'ra, o'zbek nomlari qadimiy davrlarda shaharlar (Samarqandiy), kasblar (Temirchi) yoki tabiat (Gulnor)dan olingan. Antroponimlarni semantik guruhlar bo'yicha tasnif qilish mumkin, bu ingliz tizimiga o'xshash, lekin diniy va tabiiy motivlarga boyroq.

Birinchi semantik guruh – "Vaqtini ifodalovchi" antroponimlar. Bu guruh bolaning tug'ilish vaqtini qayd etadi va diniy ahamiyatga ega. Oylar nomlari: Safar, Safarali, Rajab, Razabboy, Ramazon. Bayramlar bilan: Navro'z, Navro'za, Qurbon, Qurbonoy, Ro'zixon, Shohro'za. Payg'ambar tavallud kuni: Mavluda, Ashur, Juma,

O'dina. "Elle Uzbekistan" maqolasida ta'kidlanishicha, bu nomlar vaqtning muqaddasligini va oilaning umidlarini aks ettiradi.

Ikkinchi guruh – "Ijtimoiy holati va maqomi". Inglizcha Poore (kambag'al), Rich (boy), Masterman (xo'jayin xizmatchisi) kabi, o'zbekcha Boy, Gado va hosilalari: Boyaka, Boymuhammad, Boymat. Bu nomlar ijtimoiy mavqeni yoki umidni bildiradi. "Quora"dagi misollar: Botir (kuchli, boylik ramzi).

Uchinchi guruh – "Minerallar va foydali qazilmalar". O'zbekcha: Toshmat (toshdek mustahkam), Toshtemir, Feruza (turkuaz), Zumrad (zumrad), Temur/Temir (temir, mustahkamlik ramzi), Po'lat (po'lat), Tillo/Oltin (oltin), Kumush (kumush), Marjona (marjon), Yoqut (yoqut), Gavharoy (gavhar). Inglizcha analoglari: Amber (qahrabo), Beryl (berill), Coral (marjon), Pearl (marvarid), Ruby (yoqut). Bu guruh tabiatning qimmatbaho elementlarini ramziy ma'noda ishlatadi, "Uzbnames.com"ga ko'ra, oltin va kumush nomlari boylik va poklikni anglatadi.

To'rtinchi guruh – "Zoonimlar" (hayvon nomlari). O'zbekcha: Bo'ri (bo'ri, kuch ramzi), Qo'chqor (qo'y), To'tixon (to'ti), Qumrixon (qumri), Lochin (lochin, tezlik), Samandar (samandar, o't ichida yashovchi). Inglizcha: Parrot (to'ti), Fox (tulki), Wolf (bo'ri). "My Magick Theatre" blogida aytilishicha, bu nomlar kuch-quvvat yoki aql-zakovatni bildiradi.

Beshinchi guruh – "Astronomik" nomlar. O'zbekcha: Sitora (yulduz), Sayyora (sayyora), Mushtariy (Yupiter), Surayyo (Pleysada yulduzlari), Oftoboy (quyosh), Xurshid/Xurshida (quyosh), Zuhro (Venera). Bu osmon jismlarining ta'sirini aks ettiradi, qadimiy astrologiyaga asoslangan.

Oltinchi guruh – "Ro'zg'or buyumlari". O'zbekcha: Boltavoy (boltali), Teshavoy (tesha bilan), O'roqvoy (o'roqchi), Pardavoy (parda bilan bog'liq). Bu mehnat qurollari va uy buyumlarini ifodalaydi, kasbiy motivlarni eslatadi.

Yettinchi guruh – "Inson faoliyati". Inglizcha: Green (maysazorchi), Ford (o'tish joyi), Bridgman (ko'prikchi), Lane (yo'l), Hall (zal), Church (cherkov yaqinida). Kiyim bilan: Shorthose (qisqa poyabzal), Hood (kapyushon), Bracegirdle (zargarlik sevuvchi). O'zbekcha analog: Temirchi (temirchi), Dehqon (dehqon).

Sakkizinchi guruh – "Fitonimlar" (o'simlik nomlari). O'zbekcha: Nilufar (nilufar guli), Sadbarg (atirgul bargi), Yosuman (jasmin), Lola (lola), Binafsha/Gunafsha (binafsha gul), Rayhon (rayhon), Shamshod (shapak). Inglizcha: Aspen (qayin), Beech (qayin daraxti), Birch (qoraqayin), Holly (hulba), Blossom (gul), Buttercup (ayiqtovon), Clover (beda), Daffodil (nargis), Ivy (pechakgul), Lilac (siren). "Nameberry" forumida ta'kidlanishicha, bu nomlar go'zallik va tabiat uyg'unligini ramziylashtiradi.

To'qqizinchi guruh – "Originallik" yoki noyob nomlar. Ota-onalar farzandlariga g'ayrioddiy ism berish orqali istaklarini ifodalaydi. Inglizcha: Charisma (xarizma), Damask (damask matosi), Queen (malika), Cornell (shox), Darius (yaxshilik egasi), Everett (jasur), Ivory (fil tishidan oq modda). Amerikada afro-amerikalik nomlar: Akilah (aqlli), Briana (kuchli), Jamila (chiroyli), Jawanda (mehribon), Keisha (dolchin), Kyra (qora), Malaika (farishta), Sabrina (malika), Tamika (chiroyli bola), Yolanda (binafsha). Gonolulu oilasining misoli: Dodo, Rere, Mimi, Fafa, Soso, Lala, Sisi, Octavia (musiqiy notalar). O'zbekcha noyoblar: Bibisuluv (bibi Sara, pokiza ayol), Umid (umid), Aziz (hurmatli).

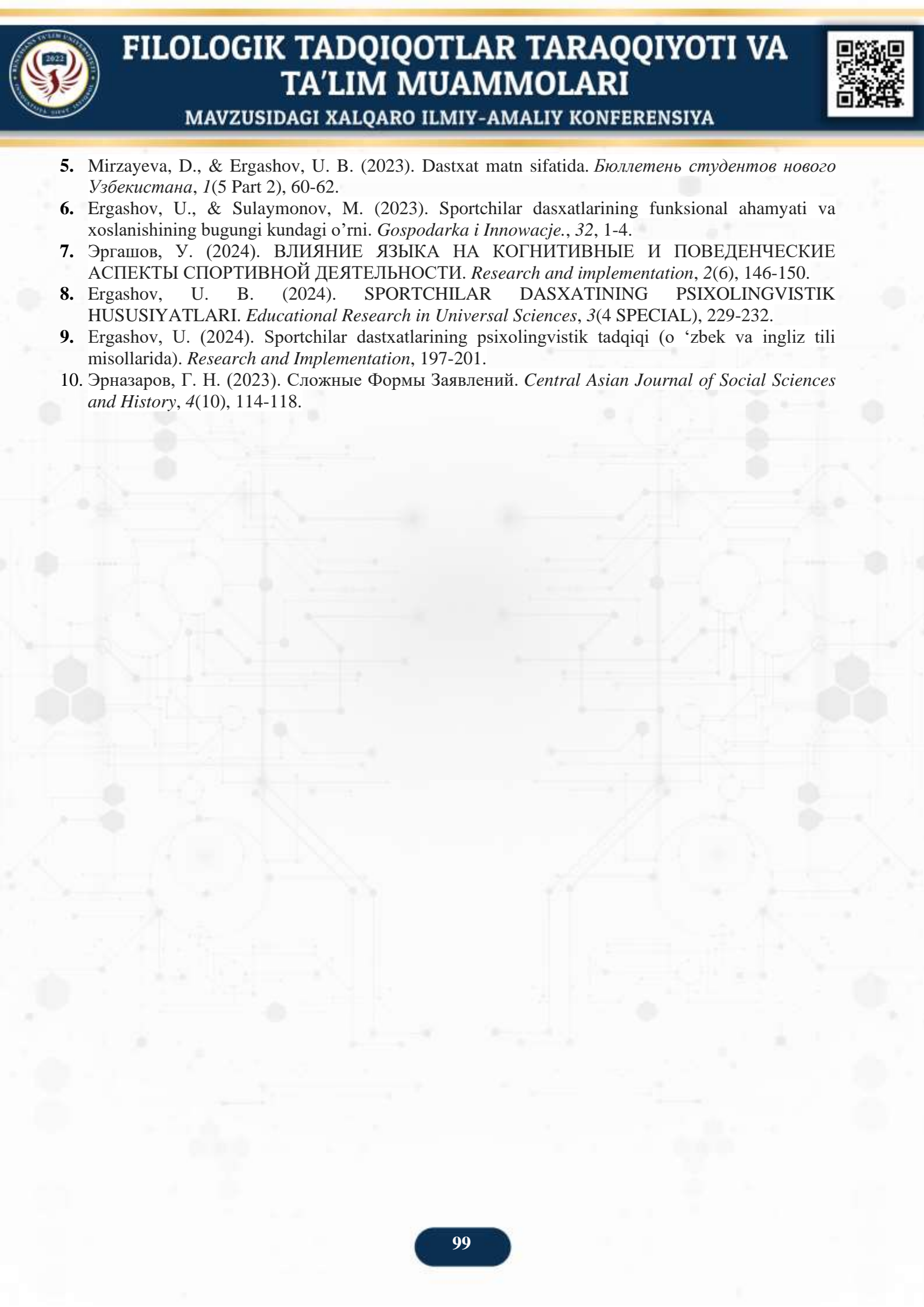
Antroponimlarda ko'p ma'nolilik semantik guruhlar o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatadi. Masalan, Avval ("katta, birinchi" – vaqt va ijtimoiy maqom), Soniya ("uzoqdagi, ikkinchi" – tartib va joy), Robiya (arabcha "to'rtinchi" – vaqt va oilaviy tartib). M.Mamajonovning "Antroponimlar diskurs relevanti sifatida" tadqiqotida qayd etilishicha, ba'zi nomlar tarixiy shaxslar motiviga asoslanadi: Muhammad (payg'ambar, poklik), Temur (temirdek mustahkam, Amir Temur), Jaloliddin (jalol egasi), Alisher (Navoiy kabi, donishmandlik), Behzod (go'zallik). Bu nomlar fazilatlarni meros qilib o'tadi va xalqda ishonch uyg'otadi.

Ingliz va o'zbek antroponimlarining taqqosiy tahlilida o'xshashliklar – geografik (York – Samarqandiy), kasbiy (Smith – Temirchi), tavsifiy (Little – Kichik) – ko'zga tashlanadi. Farqlar esa o'zbek nomlarining diniy (Ramazon, Mavluda) va tabiiy (Nilufar, Xurshid) elementlarga boyligida. Ingliz familiyalari ijtimoiy farqlash uchun (Norman istilosi ta'siri), o'zbek nomlari esa e'tiqod va falsafa uchun (islomiy an'ana) paydo bo'lgan. "Reddit"dagi muhokamalarda aytilishicha, o'zbek nomlari xorijda qiyinchilik tug'dirsa-da (masalan, Umid – Timur), ular madaniy boylikni saqlaydi.

Xulosa qilib aytganda, antroponimlar identifikatsiya vositasidan oshib, madaniy merosga aylanadi. Ular orqali xalqlarning tarixiy yo'li, ijtimoiy dinamikasi va dunyoqarashi o'rganiladi. Kelajakda genetik va raqamli tilshunoslik bu sohani yanada boyitishi mumkin, masalan, AI orqali nomlar evolyutsiyasini modellashtirish. Bu tadqiqotlar nafaqat o'tmishni, balki kelajakdagi identikliklarni shakllantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ulug'bek, E. (2023). Dastxat matnlarida murojaat shakllarining qo'llanishi. *European journal of interdisciplinary research and development*, 15, 453-459.
2. Ergashev, U. B. (2023). Sportchilar faoliyati davomida xorijiy tillarning o'rni va ahamiyati. *Educational research in universal sciences*, 2(11 SPECIAL), 387-390.
3. Nurmatova, M., Ergashov, U. B., & Ergasheva, S. (2023). Pragmativistikaning shakllanishi va o'rganilishi. *Бюллетень педагогов нового Узбекистана*, 1(5 Part 2), 23-24.
4. Ergashov, U., & Rahimov, Z. (2023). Signature and its relationship to speech styles. In *International conference on business management and humanities* (Vol. 1, No. 1, pp. 68-69).

FILOLOGIK TADQIQOTLAR TARAQQIYOTI VA TA'LIM MUAMMOLARI

MAVZUSIDAGI XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

5. Mirzayeva, D., & Ergashov, U. B. (2023). Dastxat matn sifatida. *Бюллетень студентов нового Узбекистана*, 1(5 Part 2), 60-62.
6. Ergashov, U., & Sulaymonov, M. (2023). Sportchilar dasxatlarining funksional ahamiyati va xoslanishining bugungi kundagi o'rni. *Gospodarka i Innowacje.*, 32, 1-4.
7. Эргашов, У. (2024). ВЛИЯНИЕ ЯЗЫКА НА КОГНИТИВНЫЕ И ПОВЕДЕНЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ СПОРТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. *Research and implementation*, 2(6), 146-150.
8. Ergashov, U. B. (2024). SPORTCHILAR DASXATINING PSIXOLINGVISTIK HUSUSIYATLARI. *Educational Research in Universal Sciences*, 3(4 SPECIAL), 229-232.
9. Ergashov, U. (2024). Sportchilar dastxatlarining psixolingvistik tadqiqi (o'zbek va ingliz tili misollarida). *Research and Implementation*, 197-201.
10. Эрназаров, Г. Н. (2023). Сложные Формы Заявлений. *Central Asian Journal of Social Sciences and History*, 4(10), 114-118.